

Derleme Sözlüğünde Hakaret, Aşağılama ve Küçük Görme için Kullanılan Sözcük veya İfadeler

Words or Expressions Used for Insult, Humiliation, and Belittling in the Compilation Dictionary

Fatma ÖZKAN KURT*

ÖZ

İnsanlar arası iletişimin en önemli aracı dildir. Dillerin sahip olduğu söz varlığı o dilin gücünü göstermesinin yanı sıra iletişim kurma gücünü de etkilemektedir. Bu çalışmada Türkçenin ifade gücünü en güzel biçimde yansıtan söz varlığına sahip Türkiye Türkçesi ağızları, çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarının oldukça zengin bir söz varlığına sahip olduğu bilgisi, yapılan çeşitli derleme ve araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Ağızların söz varlığı ile ilgili verilerin bir araya toplandığı en büyük kaynak eser ise Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan -bilinen adıyla- Derleme Sözlüğüdür. Derleme Sözlüğünde yer alan malzemeler hem dilbilgisi bakımından hem de anlam bilgisi bakımından Türkçenin eş zamanlı ve art zamanlı çalışmaları için çok önemli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla böyle değerli malzeme içeren sözlükle ilgili çok çeşitli konularda çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bunlardan biri de sözlüğün tematik olarak incelenmesidir. Derleme Sözlüğünün malzemesinin tematik bakımından incelenmesi, Türkçenin çeşitli konularda türetilmiş sözcüklerinin bir arada görülmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Derleme Sözlüğündeki verilere dayanılarak Türkiye Türkçesi ağızlarında olumsuz duygu ifadesi olarak hakaret, aşağılama ve küçük görme ifade eden söz varlığı tespit edilmiştir. İlgili sözcük veya ifadeler isim, fiil ve ünlem oluşlarına göre tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bu sözlük maddelerinin büyük bir kısmının standart Türkçede yer almayan sözcükler olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Derlem Sözlüğü, Hakaret, Aşağılama, Küçük görme, Söz varlığı

ABSTRACT

Language is the most important means of communication between people. The vocabulary of languages not only shows the power of that but also affects the power of communication. In this study, Anatolian dialects, which have the vocabulary to reflect the expressive power of Turkish in the best way, have been determined as the study area. The knowledge that Anatolian dialects have a very rich vocabulary has been revealed as a result of various compilations and researches. The largest source of data on the vocabulary of dialects is the Compilation Dictionary (known as), which was prepared by the Turkish Language Association. The materials in the Compilation Dictionary provide very important information for the simultaneous and diachronic studies of Turkish both in terms of grammar and semantics. Therefore, studies on a wide variety of subjects related to this dictionary, which contains such valuable material, have been and continue to be made. One of them is the thematic examination

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, fatma.ozkan@medeniyet.edu.tr (<https://orcid.org/000-0001-5130-2672>).

of the dictionary. Thematic study of the material of the Compilation Dictionary is an important in terms of deciphering the derived words of the Turkish language on various topics.

In this study, based on the data in the Compilation Dictionary, it was determined that there are words expressing insults, humiliation and belittling as an expression of negative emotions in Anatolian dialects. Related words or expressions are classified according to their noun, verb and exclamation. It has been understood that most of these classified dictionary items are words that are not included in standard Turkish.

Keywords: *The Compilation Dictionary, Insult, Humiliation, Belittling, Vocabulary*

Extended Summary

People are social beings with the ability to understand and interpret themselves and the world around them. Thanks to these abilities, people can interact and communicate with their environment and other people around them from the moment they are born. Like a baby who has just opened his eyes to the world, starts to use these abilities and uses sounds to express their needs. These sounds are called “crying”. Newborn babies communicate with these sounds. This communication, which is established by crying when a newborn baby, together with the biological and cognitive development of human it continues through different sounds, facial expressions, and ultimately words, namely language. In this sense, it can be said that communication established by people is a dynamic process developed by people, and in this process, people communicate in two ways, verbal and non-verbal. In nonverbal communication, it communicates with signs, gestures, and mimics. Language is used as a communication tool in verbal communication. Language, which is one of the means of communication, has common use in human communication, whether it is alone or together with other tools. This prevalence is not surprising, given that the basic purpose of language is to communicate. Language is used in the communication process, on the one hand, for people to express themselves to others, and on the other hand, to understand what others convey to them. People use language to convey the ideas in their minds to other people's minds. Thus, people transfer their thoughts to other people by transferring them to words. People understand and interpret other people's thoughts through language. It should not be forgotten that language not only conveys ideas but is also used to communicate in other areas of life. Because people like grocery shopping, paying bills, word games, cheers at matches, etc., which ensures the continuity of their lives communicates using language in almost every field. For this reason, language is considered the most important communication tool in the multifaceted relations between individuals and institutions. People also convey their feelings to other people through language. Because people want to express their feelings like their thoughts. People want to understand and interpret other people's emotions. One of the reasons that trigger communication is the need to convey these feelings. People express their anger, joy, hate, disappointment, etc. conveys many emotions through language. These translations vary according to the feelings of people. In the classifications of people's emotions, it is stated that people have 100 different emotions. In this classification, the emotions of love, joy, surprise, anger, sadness, and fear are mentioned as basic emotions. Other human emotions are also classified under these basic emotions (secondary and tertiary emotions). The feelings of insult, humiliation, and belittling, which were determined as research subjects in this study, belong to tertiary emotions. All three emotions are classified under the emotion of anger. Anger is one of the negative emotions of humans. Naturally, insults, humiliation, and belittling are among the negative emotions. Words or expressions expressing these negative feelings are used in interpersonal communication. The purpose here is to offend or harm the person who hears these words. In this study, Anatolian dialects, which have the vocabulary to reflect the expressive power of Turkish in the best way, have been determined as the study area. The knowledge that Anatolian dialects have a very rich vocabulary has been revealed as a result of various compilations and researches. The largest source of data on the

vocabulary of dialects is the Compilation Dictionary (known as), which was prepared by the Turkish Language Association. In this study, based on the data in the Compilation Dictionary, it was determined that there are words expressing insults, humiliation and belittling as an expression of negative emotions in Anatolian dialects. According to the data obtained, the number of words or expressions used in Anatolian dialects to convey the negative feelings of insult, humiliation, and belittling was determined as 76. Related words or expressions are classified according to their noun, verb and exclamation. 42 of the 76 words or expressions belong to the verb category. 27 of the 76 words or expressions belong to the noun category. 7 of the 76 words or expressions belong to the category of exclamation. It has been understood that most of these classified dictionary items are words that are not included in standard Turkish.

Giriş

İnsanlar kendilerini ve çevrelerini saran dünyayı anlama ve yorumlama yeteneklerine sahip sosyal varlıklardır. Bu yetenekleri sayesinde insanlar, doğdukları andan itibaren çevresiyle ve çevresinde bulunan diğer insanlarla etkileşime girip iletişim kurabilmektedir. Daha dünyaya gözlerini yeni açan bir bebek olarak insan, bu yeteneklerini kullanmaya başlar ve ihtiyaçlarını dile getirme/ifade etme amacıyla sesleri kullanır. Basit bir biçimde “ağlamak” olarak karşılığını bulan bu sesler sayesinde yeni doğan bebeklerin özelde ebeveynleriyle genelde de çevresiyle iletişim kurdukları görülür. Yeni doğan bir bebek iken ağlamalarla kurulan bu iletişim, insanın biyolojik ve bilişsel gelişimleriyle birlikte farklı sesler, yüz ifadeleri ve nihayetinde sözcükler yani dil aracılığıyla devam eder. Bu bağlamda insanlar tarafından kurulan iletişimin yine insanlar tarafından geliştirilen dinamik bir süreç olduğu ve bu süreçte insanların sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde iletişimi sağladıkları söylenebilir. Sözsüz iletişimde göstergeler, jest, mimik gibi araçlar iletişimi sağlamak için kullanılırken sözlü iletişimde dil iletişim aracı olarak kullanılır. İletişimi sağlayan araçlardan özellikle dil, insan iletişimde ister tek başına isterse diğer araçlarla birlikte olsun yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Dilin temel amacının da iletişim kurmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu yaygınlık şaşırtıcı olmamaktadır. Dil, iletişim sürecinde bir yandan insanların kendilerini başkalarına ifade etmek diğer yandan da başkalarının kendilerine ilettiklerini anlamak için kullanılır.¹ İnsanlar zihinlerindeki fikirleri diğer insanların zihnine aktarmak amacıyla dili kullanır. Böylece düşündüğü şeyi sözcüklere dökerek karşı tarafa iletir. Diğer insanlar tarafından düşünülen şeyleri dil vasıtasıyla alarak anlar ve yorumlar. Dilin sadece fikirleri aktarmak için kullanılmadığı aynı zamanda yaşamımızın diğer alanlarında da iletişim kurmak amacıyla kullanıldığı da unutulmamalıdır. Çünkü insanlar yaşamının devamlılığını sağlayan market alışverişinden, fatura ödemeye, sözcük oyunlarından maçlarda yapılan tezahüratlara vb. hemen hemen her alanda dili kullanarak iletişim kurmaktadır. Bu nedenle dil, bireyler ve kurumlar arasındaki çok yönlü ilişkilerde, en önemli iletişim aracı olarak görülür.² İnsanlara ait duyguların aktarımında da dilin önemi göz ardı edilmemelidir. İnsanlar fikirlerinde olduğu gibi duygularının da açıkça tanınmasını ve anlaşılmasını ister. Ya da karşı tarafın duygularını anlamak ve yorumlamak ister. İletişimi tetikleyen nedenlerden biri de bu duyguların aktarılma ihtiyacıdır. İnsanlar öfkelerini, sevinçlerini, nefretlerini, hayal kırıklıklarını vb. birçok duyguyu dil aracılığıyla aktarmaktadır. Bu aktarımlar insanlara ait duygulara göre çeşitlenmektedir. İnsanlara ait duygularla ilgili sınıflandırmalara ilişkin alanyazın araştırması yapan Ülker Erdem vd.³ en kapsamlı duygu sınıflandırmasının Parrot (2001) tarafından yapıldığını ve 100’ün üzerinde farklı duygunun bu sınıflandırmada yer aldığını belirtirler. Bu sınıflandırmada sevgi, sevinç, şaşkınlık, öfke, üzüntü

¹ Geoffrey Finch, How to Study Linguistics A Guide to Understanding Language. (London: PALGRAVE MACMILLAN, 2003):35.

² Süer Eker, “Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı”, Gazi Türkiyat. (2007): 127.

³ Ayça Ülker Erdem vd. “Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Olumsuz Duygular ve Karakterlerin Kullandığı Baş Etme Stratejileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. C. 17. S.2 (2017): 916.

ve korku 6 temel yani birincil duygular olarak tanımlanmakta diğer duyguları da bu duyguların altında (ikincil ve üçüncül duygular) sınıflandırmaktadır.

Tablo 1: Parrot'un duygu sınıflandırması⁴

Birincil duygular	İkincil duygular	Üçüncül duygular
Öfke	Sinirlendirme	Çileden çıkarma, kızdırma, tahrik, kışkırtma, rahatsızlık, huysuzluk, suratsızlık, somurtkanlık
	Hiddet	Öfke, hayal kırıklığı
	Köpürmek	Gazap, hakaret etmek , düşmanlık, gaddarlık, sertlik, vahşilik, kin, hıncını almak, üzme, zarar vermek, intikamcılık, kızgınlık, dargınlık
	Nefret	İğrenme, bıkkınlık, aşağılama , küçük görme , hoşlanmama
	Kıskançlık	Haset, çekememek
	Acı çektirmek	Canını yakmak, eziyet etmek

Ülker Erdem vd.'lerinden aktarılan Tablo 1'e sadece öfke ve bu duyguya ait alt sınıflandırmalar dahil edilmiştir. Böylelikle bu çalışmada inceleme konusu olarak belirlenen hakaret, aşağılama ve küçük görme sözcük veya ifadelerine ilişkin hakaret etme, aşağılama ve küçük görme duygularının gösterilmesi amaçlanmıştır.

Parrot'un duygu sınıflandırmasında genellikle istenmeyen, hoş görülme bir tepki olarak değerlendirilen ve olumsuz duygular⁵ arasında sıralanan öfke; hakaret etme, aşağılama ve küçük görme duygularını da bünyesinde barındırır. Doğal olarak bu duygular da olumsuz duygular arasına değerlendirilir. İnsanlar arası iletişimde bu olumsuz duyguları dile getiren sözcük veya ifadeler özellikle karşı tarafa "aşağılayıcı, küçültücü, onur kırıcı bir nitelik yakıştırılarak onun sosyal ve bireysel kimliğine zarar verir".⁶ Bu sözcük veya ifadelerin saldırgan, aşağılayıcı ve nefret dilinin inşasına hizmet ederek içinde bulunulan toplumun ötekileştirme mekanizmasında aktif olarak rol aldığı söylemek abartı olmayacaktır. Ancak bir dile ait olan sözcük veya ifadelerin sadece olumlu duygu ve düşünceleri aktaracağı anlamına gelmemektedir. "Araştırmalar, dilde olumsuz duyguların olumlu duygulardan daha kapsamlı bir biçimde betimlendiğini göstermektedir."⁷

Dilin bu durumu göz önünde bulundurularak Türkiye Türkçesi ağızlarında olumsuz duygulardan hakaret etme, aşağılama ve küçük görmeyi ifade eden sözcük veya ifadelerin ele alınacağı bu çalışmada aşağıdaki sorulara odaklanılmıştır:

1. Türkiye Türkçesi ağızlarında hakaret etme, aşağılama ve küçük görme duyguları hangi sözcük veya ifadelerle dile getirilmektedir?

⁴ Ülker Erdem, "Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Olumsuz Duygular ve Karakterlerin Kullandığı Baş Etme Stratejileri", 917.

⁵ Naile Hacızade, Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili. (Konya: Çizgi, 2012), 162.

⁶ Ömer Demircan, "İletişim Açısından Hakaret ve Küfür", Dilbilim Araştırmaları Dergisi, (1994): 267.

⁷ Hacızade, Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili, 6.

2. Halk ağızlarında bu olumsuz duygulara ait sözcük veya ifadelerin niceliksel görünümü nasıldır?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.”⁸ Hedefe yönelik elde edilen veri seti betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu işlemde veriler temalara göre kategorize edilir. “Tematik kodlama işlemi”⁹ olarak da anılan bu işlemde temalara göre kategorize edilen verilerin “açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması” yapılır.¹⁰

Veri Seti

Bu çalışmada veriler Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış olan Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğünden (2009) (=DS) elde edilmiştir. A’dan Z’ye alfabetik düzen ile hazırlanan DS’de açıklamalarında hakaret, aşağılama ve küçük görme bulunan madde başları taranmış ve sadece bu açıklamaları içeren sözcük veya ifadeler çalışmanın veri setine dahil edilmiştir. Toplam 6 ciltten oluşan DS, 1932- 1960 yılları arasında ülkenin farklı bölgelerinde halk ağzından derlenmiş Türkçe veya Türkçeleştirilmiş sözleri içerir. Sözlük iki büyük derlemin sonucunda oluşturulmuştur. Birinci derleme 1932- 1934 yılları arasında yapılmış ve 6 cilt olarak çıkarılmıştır. İkinci derleme 1952- 1959 yılları arasında yapılmış ve birinci derleme çalışması ile birleştirilerek DS meydana getirilmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerinden 600.000’den fazla fiş gönderilerek oluşturulan DS, halk ağzına ait tüm sözvarlığını ve bu sözvarlığına ait tüm incelikleri eksiksiz gösterecek nitelikte değildir. Ancak bu eksikliklerin yanında DS’nin önemi ve değeri tartışılmaz.

İNCELEME

1. Derleme Sözlüğünde Hakaret, Aşağılama ve Küçük Görme İfadeleri

Türkiye Türkçesi ağızlarına ilişkin hakaret, aşağılama ve küçük görme için kullanılan sözcük veya ifadeler DS’nin incelenmesi sonucu tespit edilmiştir. Tespit edilen veriler fiil, isim ve ünlem kategorilerine göre tasnif edilmiştir.

Fiil Kategorisine Ait Sözcük veya İfadeler

DS’de hakaret, aşağılama ve küçük görme için kullanılan 42 fiil tespit edilmiştir. Bu fiiller basit, türemiş ve birleşik yapılarda karşımıza çıkmaktadır.

Hakaret etme duygusunu dile getiren fiiller:

alçalamak: *Sindirmek, hakaret etmek, yenmek* : *Benim horoz seninkini alçaladı.* (-Brd. ve çevresi)

çenilemek (II) [çengildemek (II), çengilemek (II), çeñgirdemek, çeñgiremek, çenilemek, cemilemek, çenkirmek, çenkürmek (II)]: *Hakaret etmek, bağırp çağırmaq* (* Zile -To.; -Yz.; * Bor -Nğ.; * Ermenek, * Karaman -Kn.)

dutsilmek *Hakaret etmek.* (-Rz.)

düzlemek (II) *Hakaret etmek, rezil etmek.* (Limanköy * Çayeli -Rz.)

⁸ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Ankara: Seçkin, 2016), 189.

⁹ Yıldırım ve Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 249.

¹⁰ Zeki Karataş, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. (2015): 73.

irdelemek (I) [ındalamak (II), indelemek, irdelemeyh -1, irdemek -2, 5; irentelemek]:
5. *Hakaret etmek.* (* Ulubey -Or.)

Aşağılama duygusunu dile getiren fiiller:

bellemek (IV): *Cinsel ilişkide bulunmak.* (aşağılama için kullanılır). (Dereçine * Sultandağı -Af.)

boktan boka sokmak: *Aşağılamak, sözle küçük düşürmek.* (-Tr.)

boyamak (I): *Ağır söz söylemek, aşağılamak.* (İğneciler * Mudurnu -Bo.; Sarıköy * Merzifon -Ama.; * Mesudiye -Or.; -Tr.)

burnunu toprağa sürtmek: *Aşağılamak, küçültmek.* (* Lapseki -Çkl.)

ıslatmak: *Bir kimseyi ağır sözlerle aşağılamak, onurunu kırmak.* (-Tr.)

körcüklemek [körlemek -2]: *Utandırmak, aşağılayarak davranışlarını olumsuz yönde etkilemek.* (Kösekteş * Hacıbektaş -Nş.),

kuzlamak: 2. *İnsan doğurmak (aşağılama için).* (* Antakya -Hat.)

kühlemek: *Suç işleyip kaçan kimsenin arkasından küh küh diye aşağılamak, alay etmek.* (-Çr.)

söğumek [sögmük sögmek, söymek (I) -2]: *Aşağılayıcı söz söylemek, sövmek.* (İncekum * Silifke -İç.) [sögmük sögmek] > (* Taşköprü -Ks.) [söymek (I) -2] > (-Gr.)

söyüp sapannamag: *Sözle aşağılamak, küfretmek.* (-Brd.),

söz saymaq: *Azarlamak, aşağılamak.* (-Ezm.)

sügmek (III): *Sözle aşağılamak.* (* Lüleburgaz -Krk.)

şırıldamak: *Utanmaksızın bağırıp çağırmak, aşağılayıcı sözler söylemek.* (Kerkük)

tellemek: 2. *Ağır söz söylemek, aşağılamak.* (* Lüleburgaz -Krk.),

tebsetmek: *İşemek (aşağılama için).* (* Bor -Nğ.)

yananlamak (V): *Buyruğu altına almak, aşağılamak.* (Hortma * Acıpayam -Dz.)

yeğsinmek: *Aşağılamak, azarlayıp dövmek.* (* Alayunt -Kü.)

yensemek [yensimek, yinsemek]: *Aşağılamak, ezmek, yenmek.* (-Ba. ve çevresi; * İznik -Brs.; Tokat -Es.; -Ed.) [yensimek] > (Salda * Yeşilova -Brd.; Bozan -Es.; * Bayburt -Gm.; Rumeli göçmenleri * Vize -Krk.) [yinsemek] > (-Ba. ve çevresi)

yersellemek: *Küçük görmek, aşağılamak* (Avşar * Gerede -Bo.; Yoğunpelit * Beypazarı, Çanılı * Ayaş, Pazar * Kızılcahamam, Unköyü -Ank.)

Küçük görme duygusunu dile getiren fiiller:

böğsünmek: *Karşısındakini küçük görmek, hiçe saymak.* (* Senirkent -Isp.)

buğsürmek: 1. *Az bulmak, küçük görmek.* (Bağyaka * Finike -Ant.)

çenge etmek: *Kolaylıkla, elle yenmek (küçümsemek için).* (Kerkük)

horsunmak: 3. *Hor görmek.* (Mamun * Bandırma -Ba.)

irilemek (II): irilemek (II) [irdelemek (I) -7] *Birini istememek, hor görmek: Bizim gelin görüncesini iriliyor.* [irdelemek (I) -7] (İğneciler * Mudurnu -Bo.; Karabüzey * Araç, Peşman * Daday -Ks.; * Kurşunlu -Çkr.)

kakalamak (I) [kahışlamak, kahağ, kakaklamak, kakalmak -1, 2; kakanlamak, kakaşlamak -2, kakaçlamak, kakaşlamak (I), kakaştırmak, kakmaklamak,

kakmuklamak, kakoşlamak]: 2. *Bir kimseyi hor görmek.* (Dadıç -Bo.; * Taşköprü -Ks.; * Ermenek -Kn.)

kerneşmek (I): 2. *Küçümseyerek uğraşmak: Birbirinizle ne kerneşiyorsunuz?* (-Sm.)

kırmağ: 2. *Küçümsemek, gözden düşürmek, yermek.* (Kerkük)

körlemek (I) [korlamak (I), körlenmek (II)]: 5. *Küçümsemek.* (Çerçin -Brd.)

küçüksünmek: *Küçük görmek, küçümsemek.* (* Düzce -Bo.)

paysınmak (III): 1. *Küçümsemek.* (Aşağıkayı * Tosya -Ks.; * Gemerek -Sv.)

sayınsamak: 1. *Hor görmek, küçümsemek, azımsamak.* (* Gelendost -Isp.; * Susurluk -Ba.; Gümele * Söğüt -Bil.)

sümmek: *Küçük görmek, istememek.* (-Çr.)

şaylanmak: *Çevresindekileri küçümsemek, çalım satmak.* (Kozluca -Isp.)

taysınnamak: *Küçümsemek, önemsememek.* (Ağlı * Küre -Ks.)

yeğınlemek (II): *Küçümsemek.* (-Ks. ve çevresi)

yerfiksemek: *Hor görmek.* (-Sm.)

yükümsemek: *Küçümsemek, soğuk davranmak.* (Tokat -Es.; Hacııyas * Koyulhisar -Sv.; -Mğ.)

İsim Kategorisine Ait Sözcük veya İfadeler

DS'de hakaret, aşağılama ve küçük görme için kullanılan 27 isim tespit edilmiştir. Bu isimler de yapılarına göre basit, türemiş, kalıplaşmış ve birleşik yapılarda karşımıza çıkmaktadır.

Hakaret etme duygusunu dile getiren isimler:

akîr (II): *Hakaret anlamında.* (* Nizip -Gaz.)

andon (I) *Çokça kadınlara hakaret için söylenen söz.* (Örencik * Yeşilova -Brd.; Kalafka -Tr.)

aralaş: *Git, uzaklaş, defol anlamında hakaretili söz.* (İshaklı * Çivril -Dz.; * Mut köyleri, * Silifke, -İç.)

çeñilti (II): *Bağırıp çağırma, hakaret.* (* Afşin, * Elbistan -Mr.)

debiz (II): 1. *Hakaret, tekdir : Hasan efendi hizmetçisini her gün debizler.* (-Mğ.)

gırdini: *Erkekler tarafından hakaret olarak kullanılan söz.* (Uluşiran * Şiran -Gm.)

gölük (V): *Onura dokunma, hakaret anlamında kullanılır : Gölük ne var da gülüyorsun.* (* Sivrihisar -Es.)

harluk: *Hakaret.* (* Bornova -İz.)

helhel (V): 2. *Kadına hakaret olarak söylenir.* (* Maçka ve köyleri -Tr.)

helle (II): *Yuha anlamında hakaret olarak kullanılır.* (Kerkük)

üllün körü [üllüğün körü]: *Hakaret sözcüğü, elinin kuru.* (-Çr.) [üllüğün körü] > (-Çr.)

Aşağılama duygusunu dile getiren isimler:

ağız gokusı: *Aşağılayıcı söz.* (Dereçine * Sultandağı -Af.)

etik: *Alaya alma, eğlenme, aşağılama.* (Kerkük)

fişgi [fişki, fişirdek]: *Ahlaksız, arsız, yapışkan (genellikle kadın ya da kızları aşağılamak için).* (Gökdere * Akdağmadeni -Yz.) **[fişki]** > (-Ks. ve çevresi; -Yz.; Afşar, Pazarören * Pınarbaşı -Ky.) **[fişirdek]** > (-Ks.)

geberik: *Zayıf ve güçsüzlük hakkında aşağılama için söylenir : Bu geberik öküz senin mi?* (* Lüleburgaz -Krk.)

kokar: *Kadınların birbirini aşağılamak için söyledikleri söz.* (Hamallar * Keçiborlu -Isp.; Yenice -Mğ.)

sırkınlık (I): *Çelimsiz, zayıf (aşağılama için)* (* Gülnar -İç.)

sögmük: *Aşağılayıcı sözler, sövgü: Sögmük söğdü.* (* Taşköprü -Ks.)

söyüş: *Aşağılayıcı söz söyleme, sövme.* (* Iğdır -Krk.)

şakoz: *Ağzı büyük kimse (aşağılama).* (Güneyce -Rz.)

terlemez: *Köpek anlamında kullanılan aşağılama sözcüğü.* (-Tr.)

tahara: *Alay, aşağılama.* (* Çal -Dz.)

tırakka (II): *Aşağılanın sözcüğü.* (* Düzce -Bo.)

yalıksak: 2. *Cinsel isteği güçlü kadın (aşağılama için).* (* Bor -Nğ.)

vire: *Sürtük anlamında aşağılama sözcüğü.* (* Nazimiye -Tn.), yuqa (II) (-Çr.)

Küçük görme duygusunu dile getiren isimler :

işaret: *Küçümsemeyi, beğenmemeyi anlatır: –Hıh işaret, sen de kendini adam mı zannediyorsan.* (Sarı * Merzifon -Ama.)

lavgar (III) [lavgara]: *Alay, küçümseme.* (-Mr.)

Ünlem Kategorisine Ait Sözcük veya İfadeler

DS’de hakaret, aşağılama ve küçük görme için kullanılan sözcük veya ifadelere ait son kategori ünlem kategorisidir. DS’de aşağılama ve küçük görme için kullanılan ünlemlerin sayısı 7 olarak tespit edilirken hakaret etme duygusunu dile getiren herhangi bir ünleme rastlanmamıştır. DS’de *te* gibi sadece ünlem işlevinde kullanılan sözcüklerin yanı sıra *yavrum* gibi asıl işlevi ünlem olmayan ancak ünlem işlevinde kullanılan sözcükler de bulunmaktadır.

Aşağılama duygusunu dile getiren ünlemler:

tuf: *Aşağılama belirtir ünlem.* (* Bor, -Nğ.)

te (I) [ta (I), taa (I), tah (II), taba (II), tee -1, 2, 3; teh (IV) -2, tehe (I), tiha, tita (II)]: *Aşağılama ünlemi: Te, ben de seni elinden iş gelir sanırdım!* (-Gaz.) **[tee -3]** > (İğneciler * Mudurnu -Bo.)

Küçük görme duygusunu dile getiren ünlemler:

ebü: *Küçümseme bildirir ünlem.* (Aşudu * Darende -Ml.)

langirt (I) *Cart kaba kâğıt anlamında küçümseme ünlemi.* (* Mudanya -Brs.)

yaha: *Küçümseme bildiren ünlem.* (* Güdül ve köyleri -Ank.)

yaha, yaqa (I): 2. *Şaşma, küçümseme, alay bildiren ünlem: Yaha Hasan dayı! Dimek sen böyle ince işlerle de uğraşırdın!* (Davulku * Hekimhan -Ml.; * Bor -Nğ.)

yavrum yavrum: *Küçümseme ünlemi: Sen bu çalışmayınan mı sınıf geçeceksin, yavrum yavrum!* (* Bor -Nğ.)

Sonuç

Bu çalışmada DS'deki verilere dayanılarak Türkiye Türkçesi ağızlarında olumsuz duygulardan hakaret, aşağılama ve küçük görme ifade eden söz varlığı ortaya çıkarılmıştır. DS'de sadece hakaret, aşağılama ve küçük görme açıklamaları bulunan madde başlarından veriler seçilmiştir. Elde edilen verilere göre Türkiye Türkçesi ağızlarında hakaret etme, aşağılama ve küçük görme olumsuz duygularını aktarmak için kullanılan sözcük veya ifadenin sayısı 76 olarak tespit edilmiştir. Bu sözcük veya ifadeler fiil, isim ve ünlem kategorilerine göre tasnif edilmiştir. Bu tasnife göre 76 sözcük veya ifadenin 42'sinin fiil kategorisinde, 27'sinin isim kategorisinde, 7 tanesinin ise ünlem kategorisinde olduğu tespit edilmiştir. DS'de bu sözcük veya ifadelerin iletildiği kişi/ler veya kim/ler için kullanıldığı bilgisi genel olarak verilmemekle birlikte sadece kadınlar için kullanılan hakaret, aşağılama ve küçük görme sözcüklerinin bulunması dikkat çekicidir. Bunlar *andon (I)*, *fışığı*, *helhel (V)* ve *yalıksak* sözcükleridir. Bu sözcüklerin dışında *kokar* sözcüğü de sadece kadınların kadınları aşağılamak için kullandığı bir sözcük olarak DS'de yer almaktadır. Buna karşın sadece erkekler için kullanılan hakaret, aşağılama ve küçük görme olumsuz duygularını ileten sözcük veya ifadelere rastlanmamıştır. DS'de hakaret, aşağılama ve küçük görme için kullanılan sözcük veya ifadeler bazen iletilen kişinin dış görünüşünü (*geberik*, *sırkıncılıç* gibi) bazen de fiziksel ihtiyaçları (*tebsetmek*, *yalıksak* gibi) hedef alarak karşı tarafa zarar verme amacıyla kullanımları tanıklanmıştır. Son olarak Türkiye Türkçesi ağızlarında söz konusu olumsuz duyguları dile getiren sözcük veya ifadelerden sadece *boyamak*, *ıslatmak* sözcüklerinin de Türkiye Türkçesinde aynı amaçla kullanıldığını söyleyebiliriz.

Bu çalışma kapsamında Türkiye Türkçesi ağızlarında olumsuz duygulardan hakaret, aşağılama ve küçük görmeyi ifade eden söz varlığının ortaya çıkarılması amacıyla sadece DS'deki hakaret, aşağılama ve küçük görme açıklamalarını içeren madde başları incelenmiştir. Farklı çalışmalarla olumlu duyguları ifade eden sözcük veya ifadeler de ele alınarak halk ağızlarında duygulara ait söz varlığı ortaya çıkarılabilir ve karşılaştırma yapılabilir.

Kısaltmalar

Akt.	Aktaran
DS	Türkiye'de Halk Ağzında Derleme Sözlüğü
vd.	ve diğerleri

KAYNAKLAR

Demircan, Ömer. “İletişim Açısından Hakaret ve Küfür”. Dilbilim Araştırmaları Dergisi, (1994): 264- 273.

Eker, Süer. “Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı”, Gazi Türkiyat. (2007): 127-135.

Finch, Geoffrey. How to Study Linguistics A Guide to Understanding Language. London: PALGRAVE MACMILLAN, 2003.

Hacızade, Naile. Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili. Konya: Çizgi, 2012.

Karataş, Zeki. “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. (2015): 62-80.